

KNJIŽEVNA POROČILA.

Šorli Ivo: Sorodstvo v prvem členu. Povest. V Celovcu. Družba Sv. Mohorja. 1919. 128 str.

Pisatelj obravnava v tej gorko in gladko napisani „povesti“ star problem naše literature, enega naših največjih problemov sploh. „Sorodstvo v prvem členu“ je med človekom, ki je prišel s kmetov in postal „gospod“ in med domačo zemljo, na kateri so ostali njegovi starši, njegovi bratje in sestre. Kakor pisatelj sam, tako si tudi mi vsi želimo, da to sorodstvo ostane živo, da ta „žlahta“ ne postane „raztrgana plahta“. Čim ožje sorodstvo je nujno potrebno za enoviti razvoj naše narodne kulture, sicer utonemo v puhlem in neplodnem parvenijstvu.

V tej ali oni obliki so se s tem problemom ukvarjali vsi naši literati. Od Vodnika, ki ga navdušujejo „na žgancih tropine in kisle zelje“ preko Koseskega, ki je v svoji gromki „Kdo je mar?“ še najbolj poudaril veselje, da ima Slovenec sposobnosti celo za to, da postane — gospod, gre nepretrgana črta vse do naših dni. Najgloblje je ta problem zgrabil Zupančič v svoji „Dumi“. Kako prožeta je s tem problemom naša literatura — in kako je v tem res „domača“ — se vidi pri nas na tem, da niti pisatelji niso čutili potrebe, da ustvarijo kako posebno „Heimatkunst“, kakor jo imajo n. pr. Nemci, in da je tudi kritiki niso zahtevali. Ugovor, da nas je v to sililo naše ozko geografsko in duševno obzorje, velja le deloma; prej bi se lahko reklo, da je to naravna posledica pri narodu z mlado kulturo in vseskozi demokratičnim duhom. Na polju literature, torej na polju duha, je to „sorodstvo v prvem členu“ res ostalo vedno zavestno, živo, gorko — in je baš s tem ustvarilo tako sijajne sadove. In na polju materialne kulture? —

Ce človek razmišlja vse to, se mu zdi, da je Šorli ta problem zajel nekoliko preplitvo. Vsa koncepcija problema je mučna in ta neprijetni občutek komaj nekoliko ublaži misel, da je stvar vendar napisana in celo že natisnjena davno pred prevratom. Ali ni problem preveč mehaniziran s tem, da dobi mladi Kos za ženo kar pravcato grofico? Tako dobimo čudno zmes situacij, v katerih se literarnemu izobražencu mešajo predstave in občutki, ki jih je imel ob groficah grabljicah Gessnerjevega rokokoja in „ljudomili“ cesarici Mariji Tereziji našega Cankarja. Človek ima neprijeten občutek in skoro ga je sram, ko vidi, kako je slovenski literat kar počenil pred majesteto, ki je ni. Oziroma, da ima vsaj ta občutek v kosteh, ker uči in prepričuje svoje „sorodstvo v prvem členu“, da tega ni treba. — Zunanja svoboda nam ne pomaga prav nič, dokler ne bomo tudi na znotraj svobodni, v dnu svoje duše!

Toda stvar navsezadnje vendar ni namenjena literarnim izobražencem, ampak ljudem, ki jih literarne reminiscence ne motijo. Res je, res je pa tudi, da ta apologija ni prva — pri Mohorjevi družbi je bil že velik napredek, ko se je smelo pri njej pisati ugodno o „gospodih“, ki niso bili „gospodje“ čisto posebne uniforme — in da doslej še nobena taka apologija ni uspela. Boljši in učinkovitejši ko vsak katekizem, vsaka moralka je dober zgled!

V Šorlijevi povesti tudi ni nobenega pravega problema, ker ni nobenega izrazitega konflikta. Značilno je, da se vsi konflikti, če jih smemo tako imenovati,

kar jih je v tej povesti, vrše samo med gospôdo. Tukaj je pisatelj svoj namen res dosegel, samo da ga tako ni nameraval. Ljudje, ki jim je povest namenjena, bodo z mirno vestjo lahko spet rekli (kar pa že tako vedó in česar se prav dobro zavedajo): „Nič niso drugačni ko mi, krvavi so pod kožo kakor mi“.

Lahkota, s katero Šorli ustvarja in njegova literarna gibčnost zakrivita tu in tam, da tema ni enotno izvedena ali da se kažejo mestoma stilistične neuglašenosti. Od koncepcije do spisa je pri njem navadno kratek skok; tako se vse prerad hitro zadovolji z najdeno fabulo ali idejo in jo vrže na papir, ne da bi jo poglobil v problem in konstruktivno razmislil. Od tod prihaja pri njem, da sledi dobri ekspoziciji medel, brezbarven konec, da njegove povesti ne kažejo tiste potrebne trajne črte in napetosti, kakor struna. Pravi eksemplj za to je tudi ta njegova povest.

Šorli dobro pozna „sorodstvo v prvem členu“, pozna umovanje in govorjenje naših kmetov, ki pri njem niso „literarni“, zato se njegove kmetijske povesti prijetno beró. Mohorjani bodo pač tudi na tej knjigi imeli svojo zabavo, dasi mogoče ne tam, kjer si pisatelj sam želi. Pravega pisatelja „Mohorjana“ pa vkljub njemu še vedno čakamo.

J. A. G.

Melik Anton: Zgodovina Srbov, Hrvatov in Slovencev. II. del. Tiskovna zadruga. Ljubljana 1920. (Pota in cilji. Zbirka poljudno-znanstvenih spisov. 2. in 3. zv.) 313 + (7) str. 42 K.

Drugi zvezek Melikove Zgodovine Srbov, Hrvatov in Slovencev obdeluje dobo od konca 15. stoletja pa do najnovejšega časa. Dispozicija knjige je enaka oni prvega zvezka. Kakor v tem, se tudi v drugem vrste poglavja približno po hronološkem redu in obdelujejo vsako zase posamezne dobe novejše slovenske, hrvatske ali pa srbske zgodovine. Avtor je skušal snov obvladati v obliki zgodovinskih slik. Tak način obdelave ima svoje dobre in slabe strani. Uporabljal ga je n. pr. Gruđen v svoji „Zgodovini slovenskega naroda“. V tem delu, namenjenem za najširše ljudske sloje, se mi zdi podajanje v obliki historičnih slik na mestu. Ne pa toliko v Melikovi knjigi, ki ima pač višje zahteve. Pisatelj je sicer neke dele naše zgodovine prav dobro strnil o obliko zaokroženih zgodovinskih slik; sem štejem poglavja, katera so že po svoji snovi pripravna za tak način historičnega podajanja, n. pr. „turški boji“, „srbsko osvobodilno gibanje“, „leto 1848“. Kar se pa ni dalo povedati v okviru takih zakroženih enot, to je moral avtor, če je hotel ostati pri svoji metodi, razkosati v obilico manjših sličic in epizod (n. pr. Uskoki, Vojna krajina, Hajduki, Zrinjsko-Frankopanska zarota) ter jih stlačiti v poglavja s splošnimi naslovi, katera pa ne odgovarjajo vedno vsebini; pod „Hrvatska v XVIII. stoletju“ so n. pr. obdelane, žal le prekratko, reforme Marije Terezije in Jožefa II. na slovenskih tleh. Pri razkosanju svoje snovi na slike in sličice pa porablja in vpoštevata pisatelj le premalo velike gibalne sile novejše evropske zgodovine, ki so imele nedvomno velik vpliv na potek zgodovine južnih Slovanov od 16. stoletja dalje. Da so kmetijski upori in reformacijsko gibanje združeni v enem poglavju, se mi zdi popolnoma na mestu, vendar bi vzrokom splošne narave, ki so privedli pri nas do puntanja kmetov in razširjanja reformacije, posvetil vendar le nekoliko več besedi. Istotako bi napisal o vplivih francoske revolucije ter vseh onih gibalnih silah, ki so privedle do narodnega preporoda v 19. stoletju, malo več strani. Sem spada posebno vpliv romantike. Vse preveč je v knjigi še vedno poudarjena politična zgodovina s svojimi imeni in letnicami. Splošna kulturna